

سنجش رابطه آگاهی از قوانین و اثرات سوءمصرف مواد مخدر و روان گردان‌ها و گرایش به استفاده از مواد مذکور میان دانش آموزان دختر*

فربیا سیدان^۱، میترا مهرابی^۲

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۰۹/۰۴ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۱۲/۰۱

چکیده

هدف: امروزه گرایش به سوء مصرف مواد مخدر و روان گردان‌ها در دختران، از جمله آسیب‌های اجتماعی است که توجه مسئولین و صاحب‌نظران عرصه‌های مختلف از قبیل جامعه‌شناسان، پزشکان، روان‌شناسان و غیره را به خود جلب کرده است. بررسی رابطه میزان آگاهی از اثرات سوء مصرف مواد مخدر، روان گردان‌ها و قوانین مرتبط، با میزان گرایش به استفاده از مواد مذکور در دختران دانش‌آموزی باشد. **روش:** طرح پژوهش توصیفی-علی بود. نمونه پژوهش شامل دختران دانش‌آموز مقطع متوسطه دوم شهر تهران که تعداد ۳۹۹ نفر با ترکیب دو روش نمونه‌گیری خوشه‌ای و طبقه‌بندی غیرنسبتی برای نمونه انتخاب شدند. ابزار گردآوری داده‌ها پرسش‌نامه بود. **یافته‌ها:** میزان آگاهی از اثرات و پیامدهای سوء مصرف مواد مخدر میان ۶۴٪ دانش‌آموزان و میزان آگاهی از قوانین مبارزه با مواد مخدر میان ۸۵٪ درصد دانش‌آموزان بالا بود. همچنین میزان گرایش به سوء مصرف مواد مخدر، در ۵۴٪ دانش‌آموزان پایین بود. **نتیجه‌گیری:** هر چه میزان آگاهی از اثرات مصرف مواد مخدر و قوانین مرتبط افزایش یابد، گرایش به مصرف مواد مخدر کاهش می‌یابد. بنابراین می‌توان همواره با به‌کارگیری راهبردهای آموزشی جهت بالابردن سطح آگاهی دانش‌آموزان، در امر پیشگیری از گرایش به سوء مصرف مواد مخدر استفاده کرد.

کلیدواژه‌ها: مواد مخدر، آگاهی از اثرات مصرف مواد مخدر، آگاهی از قوانین مواد مخدر، گرایش به مصرف، دختران دانش‌آموز

* این پژوهش با حمایت مالی "ادیرخانه ستاد مبارزه با مواد مخدر استان تهران" به انجام رسیده است.

۱. نویسنده مسئول: استاد یار گروه جامعه‌شناسی، دانشگاه ... پست الکترونیک: f.seyedan@alzahra.ac.ir

۲. کارشناس ارشد مطالعات زنان، دانشگاه الزهراء تهران، ایران

مقدمه

مصرف مواد مخدر در بین جوامع به ویژه، در میان نوجوانان و جوانان در دهه‌های اخیر افزایش چشمگیری داشته است (ملکیور، چاستانگ و گلدبرگ، ۲۰۰۷) و گستره جهانی مصرف الکل، مخدرها، سیگار و داروهای روان گردان در میان نوجوانان رو به افزایش بوده است (کلی، بکر، ولف، گریوز و اسپیریتو، ۲۰۱۷)؛ در عصر حاضر افزایش سوء مصرف مواد مخدر و گرایش به آن به ویژه در بین نوجوانان و جوانان، از جمله آسیب‌های اجتماعی است، بنابراین توجه مسئولین و صاحب نظران از قبیل جامعه شناسان، پزشکان، روان شناسان و غیره را به خود جلب کرده است. آمارها نشان می‌دهند حدود ۱۶ درصد معتادین ایران کمتر از ۱۹ سال سن دارند و ۲۸ درصد آن‌ها بین ۲۰ تا ۲۴ سالگی به اعتیاد روی می‌آورند (بحرینی، ۱۳۹۲). بر اساس گزارش معاونت پیشگیری سازمان بهزیستی، ۴ درصد از معتادان خود معرف زیر ۱۵ سال و ۲۴/۴ درصد در سنین ۱۵ تا ۱۹ سالگی و در کل ۵۶/۳ درصد در سن زیر ۲۴ سالگی مصرف مواد مخدر را شروع می‌کنند (اسدی، حسینی، و شهسواری، ۱۳۹۵). بر اساس داده‌های آماری جمع آوری شده در خصوص تعداد زندانیان جرائم مواد مخدر، طی شش ساله ۸۹ - ۱۳۸۴ سالانه به طور میانگین ۴۲/۸ درصد از مجموع زندانیان کلیه جرائم را زندانیان جرائم مواد مخدر اعم از معتاد و قاچاقچی تشکیل می‌دهند (حیدری، ۱۳۹۳). شایان ذکر است نوجوانان به دلایل خاص سنی از جمله ایجاد موقعیتی برای به چالش کشاندن احساسات خود محوری، نمایش حس استقلال، به دست آوردن جواز ورود به گروه همسالان و تسکین تنش‌های دوران رشد، برای گرایش به این امر مستعدتر هستند و این امر موجب بروز مشکلاتی از جمله بزهکاری، اشاعه مصرف مواد در گروه همسالان، مشکلات تحصیلی، خودکشی و تداوم مصرف در بزرگسالی می‌شود (ونگ، هاکنبری، ویلسون، وینکستین، ۲۰۰۳). طبق یافته‌های برخی مطالعات انجام شده، عدم آگاهی از مضرات و پیامدهای مصرف مواد، در زمره عوامل گرایش به سوء مصرف

مواد، ذکر شده است. مطالعه راتر^۱ و همکاران (۲۰۱۳)، نشان داد میزان آگاهی افراد، سطح اقتصادی-اجتماعی خانواده در گرایش به اعتیاد مؤثر است (ناعمی و تاج آبادی، ۱۳۹۶). همچنین کیانی، شاملو و صادقی (۱۳۹۰)، به این نتیجه رسیدند که ۵۳٪ مددجویان مصرف کننده از عوارض و مضرات مصرف مواد روان گردان هیچ اطلاعی نداشتند. نتایج پژوهش مردانی (۱۳۹۴)، نشان داد بین نگرش دانش آموزان نسبت به اثرات استفاده از مواد مخدر، نسبت به تمایل به مصرف مواد مخدر، نسبت به خطرات استفاده از مواد مخدر تفاوت وجود دارد. در پژوهشی که بستامی (۱۳۹۲)، با هدف تعیین رابطه سطح اعتیادپذیری و تغییر نگرش نسبت به مواد در میان دانش آموزان مقطع متوسطه شهر خرم آباد انجام داد نتایج حاکی از این بود که اعتیادپذیری دانش آموزان تحت تاثیر نگرش آنان نسبت به مواد مخدر است. این پژوهش نشان داد با آموزش های روان شناختی می توان نگرش افراد به اعتیاد را تغییر داد. در پژوهش مختاری، ناظر، علیپور و آقامحمدحسینی (۱۳۹۲)، میزان آگاهی صحیح گروه ها بیش از ۵۰٪ نبود. در پژوهش لوین، کلمنزا، رین و لیبرمن^۲ (۲۰۱۷) نیز یافته ها نشان داد ارتباطی قوی بین قرار گرفتن در معرض کانابینوئیدها و مصرف مواد در نوجوانان وجود دارد، اما مواجهه با مواد مخدر نمی تواند تأیید کننده گرایش به آن باشد؛ بلکه دانش و نگرش آن ها تاثیر به سزایی در این مسئله دارد (نقل از خدری، ۱۳۹۵). یافته های پژوهش نبهینانی، نبهینانی و گروال^۳ (۲۰۱۳) نشان داد آگاهی و نگرش در مورد مصرف مواد اهمیت حیاتی برای پیشگیری و همچنین درمان سوء مصرف به خصوص در نوجوانان دارد (به نقل از خدری، ۱۳۹۵). نتایج تحقیقات بوتوین و گرین^۴ (۲۰۰۰) نیز نشان داد که بین نگرش ها و باورهای خاص در مورد مصرف مواد و شروع مصرف مواد رابطه وجود دارد. نتایج پژوهش سیزی یا^۵ و همکاران (۲۰۱۳)، تحت عنوان "استفاده از کانابیس و وجود ارتباط اجتماعی-جمعیتی آن در میان نوجوانان مدرسه ای در زامبیا" نشان داد که آگاهی افراد، پایین بودن سطح اقتصادی و اجتماعی خانواده در گرایش

1. Rather, Bashir, Sheikh, Amin, & Zahgeer
2. Levine, Clemenza, Rynn, & Lieberman

3. Nebhinani, Nebhinani, Misra, & Grewal
4. Botvin, & GriffBotvin
5. Siziya

به اعتیاد مؤثر است. بر اساس مطالعه‌ای در ایران، مصرف مواد توسط زنان و دختران با عوامل مختلفی چون فقدان اطلاعات و آگاهی صحیح از مواد مخدر، فشار همسر یا دوستان، نیاز به فرار از واقعیت، فقر یا مقابله با آن، خشونت‌های خانگی و سوء استفاده جنسی ارتباط دارد (محسنی، ۱۳۷۱).

شایان ذکر است گرایش مفهومی اساسی در مطالعات اجتماعی است. این مطالعات بر گرایش به عنوان باورهایی که تفکر، احساس و رفتار افراد را تحت تاثیر قرار می دهد، تاکید دارند (بارون و بایرن^۱، ۱۹۷۷). به عبارت دیگر، گرایش، ترکیب شناخت‌ها، احساسات و آمادگی برای عمل نسبت به یک چیز است. گرایش باورهای فرد در مورد نتیجه و عاقبت هر کاری است که فرد می خواهد انجام دهد و ارزشی که برای نتایج حاصل از آن قائل است (باقری و بهرامی، ۱۳۹۲). عقیده بر این است که گرایش به اعتیاد می تواند بر دیدگاه و تصمیم گیری افراد در جهت سوء مصرف مواد تاثیر بگذارد (ناعمی و تاج آبادی، ۱۳۹۶). گرایش به مواد مخدر تحت تاثیر عوامل متعدد فردی، خانوادگی و اجتماعی قرار دارد. بخش زیادی از تبیین‌های سبب شناختی مصرف مواد مخدر مبتنی بر نظریه‌های روان تحلیل گری، زیستی، ژنتیکی، اجتماعی، فرهنگی، رفتاری و شناختی است (کندلر، هیث، نئال، کسلر و اواس^۲، ۱۹۹۲؛ مایرز، جاردین و مارتین^۳، ۱۹۹۱؛ بنت و ولین^۴، ۱۹۹۰؛ شتاین و کوستن^۵، ۱۹۹۹؛ به نقل از رضایی، ۱۳۹۱). هر کدام از این نظریه‌ها، تبیین‌ها و تحلیل‌های مختلفی در گرایش به مصرف مواد ارائه نموده‌اند. طی سال‌های اخیر رویکرد شناختی در حوزه آسیب شناسی روانی و به ویژه اعتیاد و سوء مصرف مواد تبیین‌های قابل توجهی ارائه داده است (هسلبروک، هسلبروک و اشتاین^۶، ۱۹۹۸؛ به نقل از رضایی، ۱۳۹۱). اشاره به عنصر شناختی و آگاهی در حوزه اعتیاد و سوء مصرف مواد، تاکید بر فرایندهای ذهنی پنهان است که توسط اصطلاحات گوناگون نظیر گرایش‌ها، انتظارات، باورها، نگرش‌ها و طرحواره‌ها، توصیف می شوند. نکته حائز اهمیت این که سازه‌های شناختی و

1. Baron, & Byrne
2. Kendler, Heath, Neale, Kessler, & Evaes
3. Meyer, Jardine, & Martin

4. Bennett & wolin
5. Stein, & Kosten
6. Hessel brock, Hesselbrock, & Epstein

اجتماعی نظیر نگرش‌ها با رفتار رابطه دارند. به عبارت دیگر در صورتی که فرد نسبت به موضوع خاصی دارای نگرش پایدار، برجسته، نیرومند و مبتنی بر استدلال باشد با احتمال خیلی زیاد، مرتکب رفتاری می‌شود که با نگرش مذکور رابطه بالایی داشته باشد (تیلور، پیلا و سیرز، ۲۰۰۰). بنابراین، ارزیابی پیامدهای مثبت و منفی مصرف مواد مخدر عنصر محوری در شناخت علت گرایش جوانان و نوجوانان به مواد است. این نوع ارزیابی‌ها به طورخواسته یا ناخواسته تحت تاثیر نگرش افراد نسبت به مواد مخدر و اثرات و پیامدهای آن است (بیت مارون، آستین، فیشوف، پالمگرن و جکوبس - کواتل، ۱۹۹۴). در این ارتباط نقش نگرش به مواد مخدر آنقدر از اهمیت برخوردار است که برخی از پژوهشگران برآنند که تفکر و نوع نگرش افراد معتاد است که آن‌ها را به سوی مصرف مجدد مواد سوق می‌دهد. یا آن‌ها را برای همیشه از مصرف مواد دور می‌سازد. نوع نگرش معتاد نسبت به مواد مخدر نوعی تفکر است که ممکن است منطقی یا غیر منطقی باشد و اغلب ماهیتی خودکار، ناهشیار و دائمی دارد. به راحتی نمی‌توان این نوع نگرش را تغییر داد. با این حال یکی از شیوه‌هایی که به معتاد کمک می‌کند تا به شناخت خود دست یابد، بررسی نوع نگرش ایجاد نگرش منفی نسبت به اعتیاد است (رضایی، ۱۳۹۱). شایان ذکر است در نظریه آیزن و فیش بین^۳ که موسوم به نظریه اقدام عقلانی است، به نقش نگرش‌ها در گرایش به اعتیاد توسط نوجوانان و جوانان اهمیت قابل توجهی داده شده و با توجه به این نظریه، نگرش‌های شناختی اشاره‌ای است به نتایجی که حاصل از دو مولفه باورها یا انتظارات در خصوص نتایج و پیامدهای یک رفتار معین و ارزیابی نتایج رفتاری است. در واقع شواهد نشان می‌دهد که نگرش‌ها و هنجارهای ذهنی رفتارهای فرد را تحت تاثیر قرار می‌دهند و نیات رفتاری تعیین کننده‌های واقعی رفتار هستند. پژوهش‌ها نشان می‌دهد که نگرش‌ها و هنجارهای ذهنی نوجوانان و جوانان، موجب شکل‌گیری نیات و مقاصد نسبت به مواد، سپس ارتکاب مصرف مواد می‌شوند (کوتر، ۲۰۰۲). همچنین براساس نظر ساترلند^۵ (۱۹۴۷) کج رفتاری یادگرفتنی است و بخش اصلی یادگیری در فرآیند ارتباطات

1. Taylor, Peplau, & Cears
2. Beythe-Maroon, Austin, Fischhoff,
Palmgren, & Jacobs-Qua

3. Ajzen, & Fishb
4. Kuther
5. Sutherland

گروه‌های صمیمی و کوچک مثل گروه دوستان و خانواده و در طول دوران تحصیلی آن‌ها از دبستان تا دانشگاه صورت می‌گیرد. هرچه آگاهی افراد در گروه‌های مختلف اجتماعی در مورد اثرات جسمی و پیامدهای سوء مصرف مواد مخدر، کم باشد؛ چنانچه فرد در محیط‌های آلوده یا بین دوستان کج رفتار قرار بگیرد، می‌تواند تأثیر پذیر پذیرد و به کج رفتاری روی آورد. بنابراین از میان عوامل محافظت‌کننده و عوامل خطر آفرین سوء مصرف مواد، نگرش افراد از بارزترین عواملی است که مورد توجه روان‌شناسان و جامعه‌شناسان قرار گرفته است (کوپر، فرون، راسال و مادر، ۲۰۰۷). در این راستا، یکی از مهمترین روش‌های پیشگیری تغییر نگرش در برابر سوء مصرف مواد، آگاه کردن افراد از آثار زیان‌بار آن است. یکی از این راهبردهای آگاه‌سازی افراد به ویژه نوجوانان، آموزش است که می‌تواند از بروز و گسترش این پدیده اجتماعی جلوگیری کند (ناعمی و تاج آبادی، ۱۳۹۶). شایان ذکر است از جمله عوارض فردی مرتبط با سوء مصرف مواد مخدر، آسیب‌هایی است که جسم و روان را مبتلا می‌سازد. شامل آسیب‌های جسمی چون دردهای جسمانی، خستگی مفرط، زردی و پوکی دندان‌ها، افزایش فشار خون، ضعیف شدن سیستم اعصاب مرکزی، بیماری‌های دستگاه تنفسی، امراض عفونی، سرطان ریه و حنجره، مشکلات قلب و کبد، نازایی، سقط جنین و آسیب‌های روانی چون تحریک پذیری عصبی، افسردگی، تند مزاجی، توهم، هذیان و جنون آنی و... است (معلمی، ۱۳۸۹). همچنین آسیب‌های اجتماعی چون قانون‌گریزی، و ارتکاب جرایم، بی‌نظمی و بی‌اعتمادی در جامعه، ضعف بنیاد خانواده، فحشا و تکدی‌گری از جمله پیامدهای مصرف مواد مخدر است. با توجه به مطالب فوق می‌توان دریافت که اگر سطح آگاهی افراد، به ویژه دختران دانش‌آموز، نسبت به مضرات سوء مصرف مواد مخدر و قوانین مربوطه، بهبود یافته و آگاهی‌های لازم را کسب نمایند، نگرش آنان نسبت به ارتکاب انواع کج رفتاری، مانند مصرف مواد مخدر و ارتکاب آگاهانه جرائم مربوطه تغییر کرده و به انتخاب ارادی کنش‌های نامطلوب و ناهنجار روی نمی‌آورند. از این روی، آگاهی و آموزش، در پیشگیری از اعتیاد، کاهش گرایش به مصرف مواد مخدر، جرم و

بزهکاری نقش مهمی ایفاء می‌نماید. بدین ترتیب در این تحقیق به دنبال بررسی رابطه بین آگاهی از اثرات (جسمانی، روانی و اجتماعی) سوء مصرف مواد مخدر، روان گردان‌ها و گرایش به مواد مذکور؛ و همچنین رابطه بین آگاهی از قوانین مواد مخدر و گرایش به مواد مذکور در دانش‌آموزان دختر مقطع متوسطه دوم شهر تهران هستیم.

روش

جامعه، نمونه، و روش نمونه‌گیری

جامعه آماری پژوهش حاضر، شامل دانش‌آموزان دختر مقطع متوسطه دوم شهر تهران (معادل ۱,۵۸۳,۳۴۳ دانش‌آموز) می‌باشد. برای محاسبه حجم نمونه از فرمول کوکران استفاده گردید که عدد ۳۸۴ نفر به دست آمد. به علت احتمال وجود داده‌های پرت، تعداد پرسش‌نامه‌های جمع‌آوری شده کمی بیشتر از میزان نمونه در نظر گرفته شد. بدین ترتیب ۳۹۹ نفر مورد آزمون قرار گرفتند. انتخاب نمونه با تلفیق نمونه‌گیری خوشه‌ای و طبقه‌بندی غیرنسبتی تصادفی صورت گرفت. ابتدا دو منطقه از مناطق ۲۲ گانه شهر تهران (منطقه ۵ و ۱۳) به صورت تصادفی، انتخاب شد. سپس از میان مدارس دولتی موجود در این دو منطقه با توجه به لیستی که اداره آموزش و پرورش در اختیار پژوهشگر قرار داد، در نمونه‌گیری حاضر از هر منطقه سه مدرسه دولتی انتخاب و مورد آزمون قرار گرفتند. از نمونه‌گیری طبقه‌ای غیرنسبتی نیز استفاده شد. زیرا که حجم نمونه در هر مدرسه نامتناسب با تعداد دانش‌آموزان هر پایه در آن مدرسه انتخاب شد. با توجه به میزان همکاری مدارس ۲۰۹ دانش‌آموز دختر از منطقه پنج و ۱۹۰ دانش‌آموز دختر از منطقه سیزده در مقطع تحصیلی متوسطه دوم در سه پایه تحصیلی دهم، یازدهم و دوازدهم پرسش‌نامه را تکمیل کردند.

ابزار

۱- پرسش‌نامه آگاهی از اثرات و پیامدهای سوء مصرف مواد و آگاهی از قوانین: این پرسش‌نامه محقق ساخته، دارای ۱۴ گویه بوده و با مراجعه به کتاب قانون مبارزه با مواد مخدر با استفاده از پرسش‌نامه عسگری (۱۳۹۶) در مورد آگاهی‌های حقوقی طراحی شد. به منظور بررسی اعتبار سوالات و سنجش این که آیا سوالات مربوط به آگاهی از اثرات سوء مصرف مواد، و آگاهی از قوانین مواد مخدر مناسب برای هر کدام طراحی شده‌اند یا

خیر؟ از تحلیل عاملی تأییدی استفاده شد. براساس نتایج تحلیل عاملی پنج عامل استخراج شد. این عوامل با توجه به مبانی نظری تحقیق و محتوای سوالات قرار گرفته روی عوامل، تحت عناوین علاقه به مصرف، نگرش به خطرات، نگرش به اثرات فیزیولوژیکی، نگرش به اثرات روانی و نگرش به اثرات اجتماعی مواد مخدر نامگذاری شدند. ضریب آلفای کرونباخ در آگاهی از اثرات سوء مواد مخدر ۰/۸۹، و در آگاهی از قوانین مبارزه با مواد مخدر ۰/۷۵ به دست آمد.

۲- مقیاس آمادگی اعتیاد: فرم خارجی مقیاس آمادگی اعتیاد، یکی از سه خرده مقیاس پرسش نامه چندوجهی مینه سوتا نسخه ۲ است که توسط وید، بوچر، مک کنا و بن پورات^۲ (۱۹۹۲، نقل از زینالی وحدت و عیسوی، ۱۳۸۷) ساخته شده و دارای ۳۹ گویه است. در ایران زرگر (۱۳۸۵) به ساخت مقیاس آمادگی اعتیاد با توجه به فرهنگ ایرانی پرداخت. در این پژوهش برای ارزیابی میزان آمادگی اعتیاد، از مقیاس ایرانی آمادگی اعتیاد زرگر (۱۳۸۵) استفاده شد. این مقیاس شامل ۳۶ گویه همراه با ۵ گویه دروغ سنج است. نمره گذاری هر سوال بر روی یک پیوستار از صفر (کاملاً مخالفم) تا ۳ (کاملاً موافقم) می باشد. دارای دو خرده مقیاس آمادگی فعال و آمادگی منفعل است. در آمادگی فعال بیشترین گویه ها به ترتیب مربوط به رفتارهای ضد اجتماعی، میل به مصرف مواد، نگرش مثبت به مواد و هیجان خواهی؛ و در آمادگی منفعل بیشترین گویه ها مربوط به عدم ابراز وجود و افسردگی می باشد. اعتبار^۳ این مقیاس در مطالعه زرگر و غفاری (۲۰۰۹) با آلفای کرونباخ، ۰/۹۰ / محاسبه شد. آلفای عامل اول (فعال) ۰/۹۱ و عامل دوم (منفعل) ۰/۷۵ بود. عشرتی (۱۳۸۹) طی پژوهشی از این مقیاس استفاده کرده و اعتبار این مقیاس را با استفاده از روش آلفای کرونباخ برای کل مقیاس، ۰/۷۰، برای آمادگی اعتیاد فعال ۰/۷۱ و برای آمادگی اعتیاد منفعل ۰/۶۲ به دست آوردند. همچنین زرگر (۱۳۸۵) جهت محاسبه روایی^۴ این مقیاس، از روایی ملاک بیرونی و سازه استفاده کرد. در روایی ملاک، این مقیاس بر روی تعدادی از مراجعین مرکز خود معرف معتادین شهر اهواز اجرا شد و میانگین نمره

1. Addiction Potential Scale
2. Weed, Butcher, Mckenna, & Ben-porath

3. reliability
4. validity

آن‌ها با میانگین نمره کارکنان یک شرکت صنعتی در اهواز مقایسه شد. نتایج بیانگر تفاوت معنادار بود. برای محاسبه اعتبار سازه، ضریب همبستگی مقیاس ایرانی آمادگی اعتیاد با سیاهه نشانگان-۲۵، ۰/۴۵ به دست آمد که معنادار بود (کرمی‌راد و همکاران، ۱۳۹۳). در این مطالعه اعتبار مقیاس به وسیله روش همسانی درونی با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ برآورد شد. ضریب آلفای کرونباخ ۰/۷۸ به دست آمد.

یافته‌ها

میزان ۵۲/۴٪ از جامعه آماری دانش‌آموزان منطقه ۵ و ۴۷/۶٪ نمونه، دانش‌آموزان منطقه ۱۳ هستند. تعداد دانش‌آموزان از هر سه پایه به میزان نسبتاً برابر انتخاب شده‌اند. تعداد دانش‌آموزان پایه دهم ۳۰/۶٪، پایه یازدهم ۳۹/۳٪ و پایه دوازدهم ۳۰/۱٪ می‌باشد. تعداد دانش‌آموزان در رشته علوم انسانی (۵۸ درصد) بیشتر از سایرین بود. پس از آن دانش‌آموزان رشته ریاضی (۳۳ درصد) و در نهایت دانش‌آموزان رشته علوم تجربی (۸ درصد) جامعه نمونه را تشکیل می‌دهند. آماره‌های اوصیفی متغیرهای مورد مطالعه در جدول ۱ ارائه شده است.

جدول ۱: آماره‌های توصیفی متغیرهای مورد مطالعه

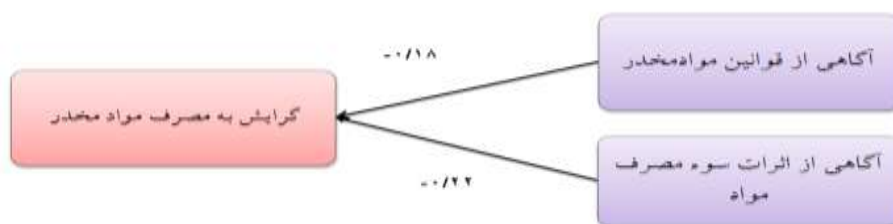
آگاهی از اثرات، پیامدهای سوء مصرف مواد مخدر، و روان‌گردان		آگاهی از قوانین مواد مخدر		گرایش به مواد مخدر	
پایین	متوسط	بالا	پایین	متوسط	بالا
۱۰	۱۳۲	۲۵۷	۲۱۶	۱۴۸	۳۵
۲/۵	۳۳/۱	۶۴/۴	۵۴/۱	۳۷/۱	۸/۸

برای بررسی رابطه‌ی بین آگاهی از قوانین، آگاهی از اثرات سوء مصرف، و گرایش به مواد مخدر از همبستگی پیرسون استفاده شد. نتایج نشان داد رابطه بین آگاهی از قوانین ($r = -0.30, P < 0.001$) و آگاهی از اثرات سوء مصرف مواد ($r = -0.27, P < 0.001$) می‌باشد. برای بررسی نقش پیش‌بینی‌کنندگی متغیرهای آگاهی از قوانین مواد مخدر و آگاهی از اثرات سوء مصرف مواد در پیش‌بینی گرایش به مصرف مواد مخدر از تحلیل رگرسیون به روش گام به گام استفاده شد.

جدول ۲: جدول ضرائب رگرسیون گرایش به مواد مخدر بر اساس آگاهی از قوانین و اثرات سوء مصرف مواد

متغیرها	B	انحراف استاندارد	β	آماره t	معناداری
مقدار ثابت	۴۶/۴۰	۳/۵۷	-	۱۳/۰۰۸	۰/۰۰۰۵
آگاهی از قوانین	-۰/۲۱	۰/۰۶	-۰/۱۸	-۳/۵۰۹	۰/۰۰۱
آگاهی از اثرات	-۰/۱۶	۰/۰۴	-۰/۲۳	-۴/۳۷۳	۰/۰۰۰۵

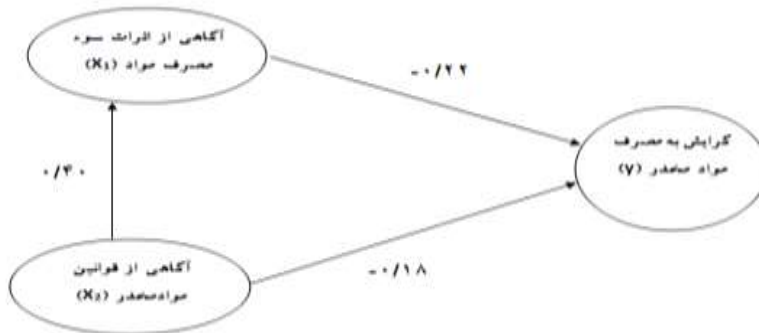
مطابق جدول فوق، متغیر آگاهی از قوانین مواد مخدر به میزان ۰/۱۸ و متغیر آگاهی از اثرات سوء مصرف مواد به میزان ۰/۲۳ بر گرایش به مصرف مواد مخدر تأثیر می گذارند. از آنجایی که میزان بتا در متغیر آگاهی از اثرات سوء مصرف مواد، بیشتر است، در مرحله بعد به عنوان متغیر وابسته قرار می گیرد.

مطابق جدول فوق، متغیر آگاهی از اثرات سوء مصرف مواد که در مرحله اول بتای بزرگتری داشت در اینجا به عنوان متغیر وابسته قرار می گیرد. متغیر آگاهی از قوانین مواد مخدر به عنوان متغیر مستقل به میزان ۰/۴۰ بر متغیر آگاهی از اثرات سوء مصرف مواد تأثیر می گذارد.

در نهایت ضرایب رگرسیونی مدل تحقیق به صورت زیر می باشد:

باتوجه به مدل آماری به دست آمده از تحلیل مسیر و جداول فوق، متغیر آگاهی از اثرات سوء مصرف مواد تنها به شکل مستقیم بر متغیر وابسته یعنی گرایش به مصرف مواد مخدر تأثیر می گذارد و میزان تأثیر آن ۰/۲۲ بوده و جهت تأثیر آن معکوس است. متغیر آگاهی از قوانین مواد مخدر هم به شکل مستقیم و هم غیرمستقیم بر متغیر وابسته اثر می گذارد، و اثر نهایی آن ۰/۲۶ است که جهت تأثیر این متغیر نیز معکوس است.

بحث و نتیجه گیری

هدف از تحقیق حاضر سنجش رابطه میزان آگاهی از قوانین و اثرات سوء مصرف مواد با گرایش آنان به سوء مصرف مواد مخدر در میان دانش آموزان بود. نتایج حاکی از تأیید فرضیه های اصلی تحقیق بود. نتایج نشان داد سازه های شناختی و اجتماعی، نظیر نگرش ها با رفتار رابطه داشته، هر قدر فرد نسبت به موضوعی دارای نگرش پایدار، برجسته، نیر و مند و مبتنی بر استدلال باشد با احتمال خیلی زیاد، مرتکب رفتاری می شود که با نگرش مذکور رابطه بالایی دارد. از این روی آگاهی، نگرش و هنجارهای ذهنی نوجوانان و جوانان، موجب شکل گیری نیت و مقاصد نسبت به مواد، سپس ارتکاب مصرف مواد می شوند. بدین ترتیب این یافته همسوبا یافته های پژوهش مطالعه راتر و همکاران (۲۰۱۳)، و پژوهش لوین، و همکاران (۲۰۱۷) است که مواجهه با مواد مخدر نمی تواند تأیید کننده گرایش به آن باشد. بلکه دانش و نگرش آن ها تأثیر به سزایی در این مسئله دارد. همچنین همسوبا یافته های پژوهش نبهینانی و همکاران (۲۰۱۳) است که نشان دادند آگاهی و نگرش در مورد مصرف مواد، اهمیت حیاتی برای پیشگیری و همچنین درمان سوء مصرف به خصوص در نوجوانان دارد. در این زمینه نتایج تحقیق بوتوین و گریفن (۲۰۰۰) نیز نشان

داد که بین نگرش‌ها و باورهای خاص در مورد مصرف مواد و شروع مصرف مواد رابطه وجود دارد. همچنین مشابهت یافته‌های این پژوهش با یافته‌های پژوهش مردانی (۱۳۹۴) در وجود رابطه بین نگرش و آگاهی از اثرات سوء مصرف مواد مخدر و گرایش به مواد مذکور است. نتایج حاصل از این پژوهش با یافته‌های پژوهش نصرتی (۱۳۹۴) همسو است؛ که بیانگر وجود رابطه مستقیم بین آگاهی از قوانین و کاهش جرایم و گرایش به مصرف مواد است. در پژوهش لوین و همکاران (۲۰۱۷) و بستامی (۱۳۹۲) نیز دانش و نگرش افراد، در گرایش و اعتیاد پذیری آن‌ها موثر است؛ همچنین با نتایج پژوهش لوین و همکاران (۲۰۱۷) و بستامی (۱۳۹۲) از آن جهت که میزان آگاهی و دانش در میزان گرایش موثر است، مشابهت دارد. بنابراین در تایید دیدگاه ساترلند و هافمن، می‌توان اذعان داشت کج رفتاری یاد گرفتنی است نه ارثی. بخش اصلی یادگیری، به ویژه در کودکی، در فرآیند ارتباطات گروه‌های صمیمی و کوچک مثل گروه دوستان و خانواده به وقوع می‌پیوندد. بر اساس دیدگاه هافمن، بهترین شیوه درونی شدن هنجارهای اخلاقی، رهنمود دادن، استدلال و آگاه‌سازی افراد، نسبت به پیامدهای رفتار خود و دیگری می‌باشد. مطابق این نظریه اگر از سنین پایین، آگاهی‌های لازم در خصوص اثرات سوء مصرف مواد مخدر، از طرق مختلف به ویژه آموزش‌های مدرسه، در اختیار دانش‌آموزان قرار گیرد، کمتر به مواد مخدر گرایش پیدا می‌کنند. همانگونه که هیرشی و هایدنسون یادآور می‌شوند، کنترل اجتماعی به نهادها و نظام‌های آموزشی وابسته می‌باشد. از آنجا که آموزش سهم بسیاری در بالا بردن آگاهی، به عنوان یک ابزار کنترل اجتماعی ایفاء می‌کند، قادر است از وقوع جرم و سوء مصرف مواد بکاهد.

منابع

- اسدی، معصومه؛ حسینی، میمنت و شهبواری، سوده (۱۳۹۳). بررسی رفتارهای پر خطر در نوجوانان دانش‌آموز. فصلنامه پژوهش و سلامت، ۴(۴)، ۸۸۳-۸۷۸.
- بحرینی بروجنی، مجید (۱۳۹۲). بررسی اثر بخشی چهار روش آموزش پیشگیری از سوء مصرف مواد بر تغییر نگرش نسبت به اعتیاد و مواد مخدر در دانش‌آموزان پسر مقطع متوسطه. مجله دانشگاه علوم پزشکی شهرکرد، ۱۶(۲)، ۵۱-۴۳.

بستامی، علیرضا (۱۳۹۲). بررسی تاثیر آموزش مهارت‌های تاب‌آوری بر سطح اعتیاد‌پذیری و تغییر نگرش نسبت به مواد در میان دانش‌آموزان مقطع راهنمایی شهر خرم‌آباد. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی. تهران.

حیدری، مرتضی (۱۳۹۳). بررسی میزان اثر بخشی فرایند کاهش عرضه مواد مخدر (مورد مطالعه: دوره شش ساله ۸۹-۱۳۸۴ در ایران). فصلنامه سلامت و اجتماعی و اعتیاد. ۱(۳)، ۸۵-۱۰۸.

خدری، زهرا (۱۳۹۵). بررسی میزان دانش و نگرش دانش‌آموزان دوره دوم مقطع متوسطه شهر زاهدان در خصوص مواد مخدر و محرک. پایان‌نامه، دانشگاه آزاد اسلامی.

رضایی، علی محمد؛ دلاور، علی و نجفی، محمود (۱۳۹۱). ساخت و اعتباریابی پرسش‌نامه نگرش سنج مواد مخدر در دانش‌آموزان سوم راهنمایی و مقطع متوسطه کشور. فصلنامه اعتیاد پژوهی، ۶(۲۴)، ۳۷-۵۴.

شادی طلب، ژاله (۱۳۸۱). توسعه و چالش‌های زنان ایران. تهران: انتشارات قطره.

عسگری، مرضیه (۱۳۹۶). رابطه میزان آگاهی از احکام فقهی و حقوقی قاچاق و مصرف مواد مخدر و روان‌گردان با میزان گرایش به استفاده از مواد مذکور. پایان‌نامه دانشگاه آزاد اسلامی، واحد زاهدان.

کریمی‌راد، بهنام؛ زرگر، یدالله؛ مهربانی‌زاده هنرمند، مهناز (۱۳۹۳). اثربخشی آموزش هوش هیجانی بر آمادگی اعتیاد در دانشجویان. فصلنامه اعتیاد پژوهی، ۸(۳۲)، ۳۷-۵۰.

محسنی، نیک‌چهره (۱۳۷۱). ارزش‌های اخلاقی در نظریه‌های مختلف روان‌شناسی. مجله علوم تربیتی، ۱۳(۵۱)، ۱-۳۰.

مردانی، سمیه (۱۳۹۴). بررسی میزان دانش و نگرش دانش‌آموزان مقطع متوسطه دوم در خصوص مواد مخدر و محرک‌ها. ستاد مبارزه با مواد مخدر، دفتر تحقیقات و آموزش.

ناعمی، علی محمد و تاج‌آبادی، طاهره (۱۳۹۶). تأثیر آموزش گروهی عوارض سوء مصرف مواد بر نگرش به اعتیاد دانش‌آموزان دختر دبیرستانی دارای والد معتاد (مطالعه موردی). فصلنامه اعتیاد پژوهی، ۱۱(۴۱)، ۸۵-۱۰۱.

Baron, R. A., & Byrne, D. (2000). *Social Psychology*. Massachusetts: Allyn & Bacon.

Bennett, L. A., & Wolin, S. J. (1990). Family culture and alcoholism transmission. In R. L. Collins, K. E. Leonard, & J. S. Searles (Eds.). *Alcohol and the family: Research and clinical perspectives*. New York: Guilford press.

Beythe-Marón, R., Austin, L., Fischhoff, B., Palmgren, C., & Jacobs-Quadtel, M. (1994). Perceived consequences of risky behaviors, adults and adolescents. *Developmental Psychology*, 29, 549-563.

Botvin, G. J. (2000). Preventing drug abuse in schools: Social and competence enhancement approaches targeting individual-level etiological factors. *Addictive Behavior*, 25(6), 887-897.

- Brehm, S., & Kassins, S. (1999). *Social Psychology*. Houghton Mifflin Company.
- De Oliveira, L. G., Barroso, L. P., Wagner, G. A., Ponce, .C, Malbergier, A, Stempliuk, V. A. (2009). Drug consumption among medical students in São Paulo, Brazil: influences of gender and academic year. *Revista Brasileira de Psiquiatria*, 31(3), 227-239.
- Goldman, M. S., Del Bocka, F. K., Darkes, J. (1999). Alcohol expectancy theory: The application of cognitive neuroscience. In H.T. Blane & K. E. Leonard (Eds.). *Psychological theories of drinking and alcoholism*. New York: Guilford press.
- Kelly, L. M., Becker, S. J., Wolff, J. C., Graves, H., Spirito, A. (2017). Interactive Effect of Parent and Adolescent Psychiatric Symptoms on Substance Use among Adolescents in Community Treatment. *Community Mental Health Journal*, 53(4), 383-393.
- Kendler, K., Heath, A. C., Neale, M. C., Kessler, R. C., & Evaes, L. J. (1992). Major depression and generalized anxiety disorder. Same genes, (partly) different environments? *Archives of general psychiatry*, 49(9), 716-722.
- Kuther, T. L. (2002). Rational dicion perspectives on alcohol consumption by youth: Revising the theory of planned behavior. *Journal of addictive Behavior*, 27, 35-37.
- Levine, A., Clemenza, K., Rynn, M., Lieberman, J. (2017). Evidence for the Risks and Consequences of Adolescent Cannabis Exposure. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 56(3), 214-225. DOI: 10.1016/j.jaac.2016.12.014.
- Myers, D. H. (1993). *Social psychology, Forth edition*. McGrow Hill, Book Company.
- Nebhinani, N., Nebhinani, M., Misra, A. K., Grewal, S. (2013). Substance-Related Knowledge and Attitude in School and College Students. *German Journal of Psychiatry*, 16(1), 15-19.
- O'Callaghan, F. V., Chang, D. C., Callan, V. J. & Baglioni, A. (1997). Models of alcohol use by young adults: an examination of various attitude-behavior theories. *Journal of studies on alcohol*, 58(5), 502-507.
- Sayette, M. A. (1999). Cognitive theoty and research. In K. E. Leonard & H. Blane (Eds.). *Psychological theories of drinking and alcoholism* (pp.274-291). New York: Guilford press.
- Siziya, S., Muula, A. S., Besa, C., Babaniyi, O., Sonogolo, P., Kankiza, N., Rudatsikira, E. (2013). Cannabis use and its socio-demographic correlates among in school adolescents in Zambia Italian. *Journal of pediatrics*, 39(13), 1-5.
- Taylor, S. E., Peplau, L. A., & Sears, O. D. (2000). *Social psychology (10th ed.)*. Upper Saddle River, NJ: Prentice-Hall Inc.
- Wenner, A. & Gigli, K. H. (2016). Opioid Addiction in Adolescents: A Background and Policy Brief. *Journal of Pediatric Health Care*, 30(6), 606-609.